

Mirjana Strčić

KRITIČKI POSTUPAK U PAVLETIĆEVOJ "POETIZACIJI ŽIVOTNIH OBIČNOSTI"

Vlatko Pavletić, *Poetizacija životnih običnosti*,
Globus, Zagreb, 1991.

Kada jedan istraživač iz oblasti znanosti o književnosti svojim objavljenim knjigama prijeđe brojku 20 - o posljednjoj objelodanjenom knjizi u tome dugačkome nizu vrlo je teško govoriti. Utoliko teže kada je riječ o autoru koji pokriva široko područje, usmjereno jednako i prema kritici/eseju, i prema književnoteorijskim problemima, i - što je neizbježno - prema uključivanju književnopovijesnih komponenti u polje svojih interesa. Poznavao suvremenih književnih hrvatskih tokova već će i ovih nekoliko naznaka uputiti na ime Vlatka Pavletića, jednoga od najvećih hrvatskih književnih poslenika našega doba, a povod za ovaj prilog njegova je posljednja knjiga - "Poetizacija životnih običnosti", tiskana u izdanju "Globusa", u Zagrebu 1991. g. (str. 288).

Jedan od mogućih pristupa najnovijoj knjizi Pavletićevih kritičkih radova može se u ovoj prilici osloniti na poticaje iz predgovora Ive Frangeša u izboru Pavletićevih ostvarenja objavljenog u biblioteci "Pet stoljeća hrvatske književnosti" 1982. godine. Izdvajamo, pri tome, dva problema što ih je I. Frangeš naznačio pred jedno desetljeće: s jedne strane to je pitanje opće obaviještenosti u tokovima poslijeratne hrvatske književne kritike i književne teorije, tj. komuniciranja sa sumom dostignutih saznanja i modernih teorijskih postulata u svijetu, a drugi se problem nadaje kao neposredna posljedica ranih, osobnih Pavletićevih promišljanja o književnom kritičaru, o njegovim svojstvima i značajkama koje mu moraju biti imanentne.

Godine 1982. u Frangešovoj je studiji rečeno da je Vlatko Pavletić kao

mladi kritičar započeo djelovati u trenucima opće neobaviještenosti hrvatske znanosti o književnosti o modernim teorijskim kretanjima u svijetu, te da je sam zapravo morao rekonstruirati i instaurirati ono u čemu je svijet već daleko izmakao naprijed. Današnji osvrt unazad, na protekla četiri desetljeća, pokazuje da je to stanje znatno izmijenjeno: i u djelima akademika Pavletića, i u hrvatskim književnim tokovima općenito. Moderne poetike nisu u našim književnim relacijama nepoznate - u bogatoj su slojevitosti urasle i u književna ostvarenja, i u djela s književnoteorijskoga područja. Ono što je u ovom času bitno naglasiti, to je činjenica da su upravo Pavletićevi kritički radovi u poslijeratnim hrvatskim književnim tokovima probijali granice naše neobaviještenosti, i taj je kritičar izbio u prvi val modernizacije hrvatske književnosti, izvanredno obaviješten, sa zavidnom erudicijom i poznavanjem suvremene teorije, osobito francuske i anglosaske. Dapače, pojedine njegove knjige pravi su udžbenici koji uvode u suvremenu književnu teoriju, pa i u ovoj prilici, uz knjigu o kojoj govorimo, valja imati na umu da je ona djelo autora čije kritičko/esejističko pero suvereno vlada književnim materijalom pred sobom zahvaljujući i takvome ovladavanju postulatima suvremene znanosti.

Drugi problem naznačen u uvodu, koji valja imati u vidu u svakoj prilici kada se radi o Pavletićevim knjigama, pa tako i u ovoj - to je njegovo osobno shvaćanje uloge književne kritike i značajki koje su bitne za svakoga književnog kritičara. Još 1958. godine, u svojim "Hrvatskim književnim kritičarima", Pavletić je, lijepo i pregledno, u 13 točaka, ocrtao portret idealna književnog kritičara, osobito izdvojivši i naglasivši kao najbitniju odrednicu pravoga kritičara njegovu sposobnost estetskog doživljavanja. Od 1958. god. do danas V. Pavletić je stvorio uistinu obiman kritičarski upus, ustrajno težeći ostvarenju postavljenoga idealnog modela kritičara, a ponajbolje su mu pravo one stranice na kojima dolazi do izražaja njegova doživljajna moć, kritička kreacija koja izrasta iz osobnoga suodnosa

s književnim predloškom koji je pred njim. Stoga se i u pristupu knjizi "Poetizacija životnih običnosti" mora krenuti od postavke da je riječ o štivu koje se čita kao beletrističko, ponajprije zbog autorove sposobnosti da doživi literarnu građu te njegovih izrazito literariziranih postupaka u interpretaciji te građe. Jednostavnije rečeno: valja imati na umu da smo pred ostvarenjem vrsnoga znalca književne teorije i kritičara koji piše literaturu, koji nije samo interpretator umjetnosti riječi nego je i sam u njezinu polju.

***

Sama, pak, knjiga "Poetizacija životnih običnosti" svojim se sadržajem dijeli u dvije veće cjeline: veći dio edicije (225 stranica) obuhvaća četiri hrvatska autora - Vladimira Čerinu, Dragutina Tadijanovića, Milivoja Slavičeka i Dubravka Ivančana, dok je nešto manje od trećine teksta (šezdesetak stranica) posvećeno trojici pjesnika svjetske književnosti - Stephanu Mallarmeu, Williamu Butleru Yeatsu i Francisu Pongeju.

Krenemo li tragovima Pavletićevih postupaka, možemo možda i iz same kompozicije knjige - iz rasporeda eseja - unaprijed izvući neke zaključke. Kako je djelo namijenjeno domaćem, hrvatskome čitateljstvu, osnovni je interes usmjeren na ostvarenja iz matične literature, a strani su autori zastupljeni ovdje u tolikoj mjeri u kolikoj svoju, nacionalnu književnost moramo razmatrati i u evropskom, svjetskom, kontekstu.

S druge strane, možda bi trebalo potražiti neku unutrašnju logiku i u redosljedu samih književnika u knjizi. Prema njezinu naslovu te gotovo istoimenu naslovu jednoga od tri eseja o Tadijanoviću, očekivali bismo D. Tadijanovića na prvome mjestu, no prepuštanje toga mjesta Vladimiru Čerini moglo bi biti znakovito: kritičaru/esejistu Vlatku Pavletiću moralo je biti važno istaći kritičara/esejista, ili - drukčije rečeno - bilo mu je važno pokazati kako čitati esej.

Dvije tematske cjeline o V. Čerini - obje posvećene njegovu eseju o Janku Poliću Kamovu, obje građene na paraleli

Kamov/Čerina - usmjerene su na zadatak da se dokaže kako je Vladimir Čerina sebe, svoje jastvo, izrazio preko Kamova. Pavletićev je postupak strukturalistički, a cijela se interpretacija gradi na usuglašenosti Čerininih stilskih osobitosti i osobnog temperamenta s predmetom - djelom Polića Kamova. Pomirljivom minucioznošću, detaljističkim pomacima u interpretaciji, Pavletić razotkriva iste frekvencije senzibiliteta, one vibracije na kojima jednako kovibiraju i Kamov/predmet i Čerina/interpretator, ponajprije na razini ritmostrukture, onoga furora ritmova koji su tako svojstveni Kamovu, a razotkrivaju se - pomnim praćenjem stilskih postupaka - i u V. Čerine. Čerinu se u toj interpretaciji prikazuje kao inovatora u razvoju hrvatske književne kritike, s naglašenim primatom emotiviziranoga, pjesničkog tipa govorenja, te se kroz cijelu Pavletićevu analizu potvrđuje prvi dojam - da je Čerinin esej interpretiran kao umjetnina. U cjelini, pak, dvostrukom paralelom - Kamov/Čerina, te onom što je uspostavlja čitatelj sam - Čerina/Pavletić, nameće se spoznaja o snažnoj sposobnosti kovibriranja našega autora s predmetom interpretacije. Dolazi se, ponovljeno, do Pavletićevih osnovnih preduvijeta što ih je već davno postavio pred ličnost kritičara: do osobnog književnog talenta, dakle i doživljajne moći i moći jezičnog oblikovanja.

Svi ostali prilozi u knjizi posvećeni su pjesnicima; stoga već i način interpretacije teksta V. Čerine - doživljenog i interpretiranog na razini umjetničkog ostvarenja, s naglašenim Pavletićevim osobnim suglasjem s poetskim, pjesmotvornim komponentama predloška - unaprijed naslućuje realizaciju istih pokretala njegovoga pera i u analizama ostvarenja koja i žanrovski ulaze u okvire pjesništva.

"Odlomci o Tadijanoviću" sastavljeni su iz tri tematskomotivske cjeline. Tadijanovićeva poezija mnogima je u nas znana i izuzetno draga, ali većini bi vjerojatno bilo teško - teže negoli u slučaju mnogih drugih pjesnika - točno utvrditi u čemu je magija njegove govorene pjesničke riječi i njegova uvođenja običnih, viđenih,

svakidašnjih pojavnosti u svijet umjetnine. Vlatko Pavletić s mnogo je osobnog afiniteta i sigurna teorijskog angažmana - na temeljima često isticane poetike korelacija - razgradio Tadijanovićeve pjesničke strukture na njihove sastavnice, osvjetliviši načine na koje sve Tadijanovićeve običnosti i svakidašnje banalije - i u tematskome sloju, i na razini izražajnih postupaka - doživljavaju preobražaj, ugrađujući se u pjesme antologijskih vrijednosti. Za čitatelje će biti zanimljiv i iznenađujući i esej o haiku formi u Tadijanovićeve stihovima, koji po općoj ocjeni inače ulaze u red izravnoga, obavijesnog, denotativnog kazivanja. Haikovski zgusnuta, čista, tek naslućena otkrivanja u obliku bljesaka sugestije, porasijana uglavnom po dijelovima većih pjesničkih cjelina, Pavletić je interpretirao uglavnom u oslonu na poetiku epifanija, slijedeći trasu modernih književnih teorija; na drugoj, pak, razini, postupcima psihotematske kritike, rasvijetlio je u Tadijanovića česti amblem srca, kao metonimije/metafore osjećaja, u nizu nijansiranih značenja. Zašto taj topos - koji već i u kolokvijalnome govoru zvuči banalno, a u poeziji odavno već istrošene obezvređuje Tadijanovićeve pjesme i gubi naznake kiča, mogla je objasniti samo tanana Pavletićeva analiza, oslonjena na duboko pronicanje u neodvojive spone što povezuju stvaraočeva osobna iskustva s njegovim djelom, u najboljoj maniri kritike što se začela u Saint-Beuvea, a razvija se i proteže sve do danas.

Dva eseja o Milivoju Slavičeku koncipirana su na posve različitim pristupima. Prvi se od njih ("Slavičekovo mjesto u poslijeratnoj hrvatskoj književnosti") kreće gotovo klasičnim književnopovijesnim osvjetljavanjem epohe u kojoj se pjesnik javio. U daljem slijedu rada otkrivaju se, sloj po sloj, sve razine Slavičekovih postupaka i tematsko-motivskih sastavnica njegova pjesničkog opusa, ali se, istovremeno, na njegovu primjeru naznačuju i etape u evoluciji hrvatskoga pjesništva u cjelini, od generacije "krugovaša", potom "razlogovaca", do pojave "postrazlogovaca", za čiju se poetiku činjeničnih, reističkih utemel-

jenja prvi poticaji pronalaze upravo u Slavičekovu djelu. Drugi esej svojim bi naslovom "Slavičekovo traženje bitnoga u egzistenciji" mogao uputiti na tematsku ravan kao osnovno problemsko polje interesa; ipak, autor se s jednakim interesom zadržava i na postupcima depatetizacije Slavičekova pjesničkoga govora, interpretirajući osnovne njegove "temeljne melodije" (kako kaže), ukazujući na svježinu njegova kolokvijalnog izražaja te na prekid s tradicijom estetizirane pjesme, tj. poetiziranog leksika i versifikacijskih figura.

Dubravku Ivančanu posvećena su tri eseja, od kojih prvi kreće sa stajališta biografske i psihoanalitičke kritike, a druga dva su u ozračju pretežno strukturalističkih postupaka. Osvjetliviši Ivančanovo "ljudsko dno" - kako bi to rekao Antun Barac - Pavletić prelazi na mostove koji u nekim nijansama povezuju Tadijanovićeve poetizaciju životnih običnosti s pjesništvom imenovanim kao "Dinggedichte" kojem pripada i Ivančan. Fasciniranost tvornim, objektivno postojećim i predmetnim svijetom oko sebe te pjesnička začudnost pred zornom ljepotom uočeni su kao najbitnije Ivančanove pjesničke značajke, a potom je Pavletić svojom već potvrđenom magijom minucioznog razlaganja te potom reizgradnje, rekonstrukcije cjelovitosti pjesme predstavio D. Ivančana kao majstora haikua, nepravedno zapostavljenog u našim antologijama. Uvijek učinkovit, često svjesno odabran put edukacije čitatelja, poveo je Pavletić i na izlaganje poetike haikua, povezane s filozofskim postulatima zen budizma; tako je uveo recipijenta u svijet toga specifičnoga pjesničkog žanra te istovremeno i u zanimljiv oblik pohvaćenoga Ivančanova haikua i njegovih vrlo osobenih pjesničkih postupaka.

Posljednja poglavlja knjige "Poetizacija životnih običnosti" posvećena su, kako je rečeno, Mallarmeu, Yeatsu i Pongeu. U cjelokupno se ozračje knjige kao cjeline nije, nažalost, uklopio esej o Mallarmeu, ma s koliko erudicije i razumijevanja za najpoznatijega francuskoga simbolista

bio napisan. Svojom "suptilnom glazbom riječi i neprestanim plesom dvosmislenih slika" (Pavletić o Mallarmeu), svojom hermetičnom i od zbilje toliko udaljenom poezijom Mallarme se nije mogao podvesti pod zajednički nazivnik pjesničkoga suodnosa s pojavnošću na kojem je koncipirana cijela knjiga. U Yeatsa, poznatog po svojoj izrazito individualiziranoj, "privatnoj" simbolici, potvrđena je prisutnost intelektualnih, metafizičkih simbola, ali je - u skladu s ostalim esejima - V. Pavletić naznačio i Yeatsovu maniru simbolizacije svega viđenoga, ma koliko to viđeno u pjesničkoj transformaciji dobiva samosvojna, samo Yeatsu primjerena značenja. Francis Ponge, pak, tumačen inače kao pripadnik antimetafizičke struje pjesništva - po nekima jedan od rodonačelnika materijalističke poezije, ili u ozračju fenomenološkog pjesništva - bio je u sklopu ove knjige Pavletićevih priloga zanimljiv zbog svoga superrealističkoga traženja biti predmetnosti u stvarima oko sebe. Pongeovo pjevanje "sa stajališta stvari" neizbježno se moralo ocijeniti kao "kvazizbilja", jer - ipak, na kraju - iza pjesme uvijek stoji pjesnik, čovjek, i Pongeov zamjetni ludizam u osnovi je naznačen kao svjež i inventivni pjesnički postupak.

***

Sa stajališta suvremenog književnog utiliteta "Poetizacija životnih običnosti" novi je, svjež i dobrodošao doprinos plodnoga kritičkog prisustva Vlatka Pavletića u hrvatskoj literaturi. Ostajući na antologijskome kritičkom standardu, kao i niz ranije objavljenih djela, i najnovija Pavletićeva knjiga potvrđuje njegovu eruditivnu utemeljenost te osobni pečat na razini literariziranoga govorenja i emotivnog odnosa prema odabranoj književnoj građi. Širina Pavletićeva postupka i ovdje djeluje edukativno, i to za široki spektar recepcije, a izabrani eseji ponovo afirmiraju Pavletićevo kritičko načelo najužega i najneposrednijeg suodnosa s predmetom interpretacije.

Estela Banov

IZMEĐU DVIJU KULTURA

Amelia Batistich, *HOLY TERRORS AND OTHER STORIES*, Vintage, New Zealand, 1991.

Socijalne i ekonomske prilike krajem 19. stoljeća navele su mnoge Hrvate da sigurniju egzistenciju potraže u nekoj od prekomorskih zemalja - Americi, Kanadi, Argentini, Australiji, Novom Zelandu. Amelia Batistich rođena je 1915. godine u Dargavilleu na Novom Zelandu kao potomak prve generacije hrvatskih iseljenika. Rođena i školovana u zemlji s dominantnom kulturom britanskog porijekla, ova spisateljica piše engleskim jezikom no mnogi njezini tekstovi tematski su i motivski povezani s dalmatinskim podnebljem i rodnim mjestom njezinih roditelja Johna i Milke Barbarich - Zaostrogom.

Prozni opus Amelie Batistich, koji obuhvaća niz pripovjedaka i kratkih priča rasutih u periodičkim publikacijama, zbirku priča *An Olive Tree in Dalmatia (Maslina u Dalmaciji)* i dva romana *Another Mountain, Another Song (Druga planina, druga pjesma)* i *Sing Vila in the Mountain (Pjevaj, vilo, u planini)* - preveden i objavljen u izdanju Matice iseljenika Hrvatske 1981) obogaćen je još jednom zbirkom priča.

Zaokupljena problemom kulturnog i nacionalnog identiteta dalmatinskih doseljenika u multikulturnoj sredini Novog Zelanda, analizirajući individualne sudbine svojih likova - običnih malih ljudi koji su tragajući za sigurnijom egzistencijom napustili rodni kraj i krenuli u Novi svijet, ova spisateljica problematizira socijalne i psihološke aspekte procesa adaptacije i asimilacije s kojima je i sama bila suočena. "Asimilacija je toliko dubok proces, da je to zapravo nemoguće ostvariti u jednom ljudskom životu. Ali promjene u tom smjeru nastupaju od prvog dana, i nakon nekog vremena čovjek se nije uskladio s novom zemljom, a očito je da je u neskladu sa starom domovinom.¹